

Mi a specifikus tanulási zavar, miért terjed és hogyan lehet hatékonyan kezelni?

Gyarmathy Éva
MTA Pszichológiai Kutatóintézet
e-mail: gyarme@mtapi.hu

Az oktatásban dolgozók, de a laikus érintettek is azt tapasztalják, hogy egyre több a tanulási zavarokkal küzdő gyermek, sőt mostanra már a felnőtt populációban is jelentős az ezen szindróma miatt megfelelő teljesítményt elérni nem tudók száma.

Jelen tanulmánnyal ennek az egyre nagyobb problémát okozó tünetegyüttesnek a megértéséhez és kezelésének hatékonyabbá tételéhez szeretnék hozzájárulni.

A specifikus tanulási zavarok meghatározása

Számos szakember, számos területen foglalkozik a tanulási zavarokkal, így logopédusok, fejlesztő pedagógusok, pedagógusok, pszichológusok és pszichiáterek egyaránt megtalálhatók a témával valamilyen kapcsolatban állók között. A különböző szakterületeken tevékenykedők saját szakkifejezésekkel, meghatározásokkal dolgoznak, gyakran egymás mellett elbeszélnek, az integráció csak igen lassan alakul.

A helyzetre jellemző az elnevezések sokfélesége és bizonytalansága. Az olvasási zavarok területén, bár a diszlexia szó vált uralkodóvá, használatos a legaszténia mellett az olvasásgyengeség meghatározás is. A tanulási zavaroknak szinonímájaként gyakran használt a tanulási nehézségek és tanulási rendellenességek kifejezés, de találkozunk a POS, MCD, szenzoros integrációs zavar, részképességzavar, parciális teljesítményzavar, neurogén tanulási zavar, szériális gyengeség elnevezésekkel is.

A legpontosabban a “specifikus tanulási zavar” kifejezés mutatja, hogy a tanulásban szokásostól eltérő képességei miatt nem tud a gyermek megfelelően teljesíteni. Ez a szókapcsolat az angol “specific learning difficulties” fordításaként is megfelelő.

Megjegyzendő azonban, hogy angol nyelvterületen se egységes az elnevezés. A szűkebb értelmű “dyslexia”, “reading problems” és “poor reading” terminusok mellett a “learning disability” kifejezés az USA-ban használatos a specifikus tanulási zavarok elnevezésére, míg ez a fogalom Angliában az értelmi fogyatékosra utal. Az Egyesült Királyságban a “specific learning difficulties” fejezi ki a részképességbeli eltérések okozta tanulási nehézségeket. Mindezek az elnevezések megtalálhatóak a mai szakirodalomban, és gyakran nem könnyű eligazodni a sokféle jelölés között.

A fogalom elnevezésének nehézsége előrevetíti, hogy a specifikus tanulási zavarok meghatározása milyen komoly nehézségekkel jár. Ysseldyke, Thurlow, Wesson, Algozzine, és Deno (1983) a tanulási zavaroknak több mint negyven meghatározását gyűjtötték össze egy tanulmányukban, ami jelzi, hogy gondot okoz a szakértőknek a mind eredetében, mind tüneti megjelenésében sokféle jelenség pontos definíciójának kialakítása. Mindazonáltal Kirk-ék első leírása óta nem sokat változott a tanulási zavarok definíciója. A sok meghatározás, amely azóta született, lényegesen újat nem hozott.

Kirk & Bateman, (1962) meghatározásában a tanulási zavar "olyan elmaradás, rendellenesség vagy megkésett fejlődés a beszéd, olvasási, írási, számolási folyamatokban vagy más iskolai tantárgyakban, amelyet lehetséges agyi diszfunkció és/vagy emocionális vagy viselkedési zavar által okozott pszichológiai hátrány eredményez. Nem értelmi fogyatékoság, érzékszervi hiányosság vagy kulturális vagy oktatási tényezők okozzák." A meghatározás hangsúlyozza a tanulási zavarnak az iskolával kapcsolatos viselkedésben való megjelenését és sérült pszichológiai folyamatokkal való kapcsolatát. Ez a leírás lényegében minden további definíció alapja maradt.

A DSM-IV tanulási zavarok diagnosztizálását akkor javasolja, ha az egyén teljesítménye olvasási, számolási és írásbeli készséget mérő sztenderdizált tesztekben vagy tesztek valamelyikében a korának, iskolázottságának és intelligenciájának megfelelőnél jelentősen gyengébben teljesít, és a zavar jelentősen befolyásolja az iskolai és azokat a mindennapi teljesítményeket, amelyek ezeket a készségeket megkívánják. A tanulási zavarokat meg kell különböztetni az iskolai képességek normális változatainak megjelenésétől, és a kulturális és oktatásbeli hátrányt okozó faktorok okozta elmaradástól.

Jelen munkához az egyik leggyakrabban idézett meghatározást emelem ki:

A tanulási zavar gyűjtő fogalom, amely a figyelem, beszéd, olvasás, írás, matematikai képességek elsajátítása terén mutatózó jelentős nehézségek heterogén csoportjára utal. A zavarokat központi idegrendszeri diszfunkció okozza.

Jóllehet a tanulási zavar előfordulhat más hátráltató sérülés (pl. érzékszervi gyengeség, értelmi fogyatékoság, társas-érzelmi zavarok) vagy környezeti hatás (pl. kulturális különbségek, elégtelen vagy nem megfelelő oktatás, pszichogén faktorok) kíséretében, azok hatásának nem egyenes következménye (Berk, 1983).

Berk meghatározása megfelelő lehet idősebb gyerekek és felnőttek tanulási zavarainak azonosításához, de a zavarok korai azonosításához, megelőzéséhez és terápiájához ki kell egészítenünk oly módon, hogy segítsen a specifikus tanulási zavar korai jeleinek azonosításában, mutassa meg azokat a eltéréseket, amelyek a szindróma kialakulásának hátterében meghúzódnak, és a prevencióban illetve korai terápiában kezelendők.

A meghatározást ennek értelmében kiegészítem a már kisgyermekkorban azonosítható központi idegrendszeri diszfunkciók illetve a szokásostól eltérő működések részletesebb leírásával:

A szindróma hátterében a motoros, szenzoros és szenzo-motoros funkciók különböző szintű megkésett vagy rendellenes fejlődése, illetve a szekvenciális információfeldvételnek és- feldolgozásnak a szimultán, egészsleges működéshez viszonyított alacsonyabb szintje azonosítható. A zavarok megjelenhetnek több területen, így a testséma, egyensúly, téri orientáció, vizuális, auditív és taktilis észlelés terén, valamint a egymásutániságot kívánó feladatokban, készségekben.

A specifikus tanulási zavar legtöbbször a szokásostól eltérő információfeldolgozásnak tekinthető. Megfelelő ingerkörnyezet és oktatás megelőzheti a tanulási zavarok kialakulását, így az iskolai kudarcot. Ezért javasolom ezen gyermekeket "másképp tanulókként" azonosítani, szemben bármilyen diszfunkciót sugalló címkével.

Ez a meghatározás sugallja, hogy a specifikus tanulási zavarok nem betegség, tehát nem is gyógyítható. Olyan információkezelési jellegzetességről van szó, amely az emberi gondolkodásmódok egyik ritkább formája, amely kultúránkban bizonyos szempontokból hátrányos lehet, más szempontból viszont előnyt is jelenthet. Így az iskolai megfelelésben, és később is az inkább szekvenciális, egymásutáni információfeldolgozást kívánó feladatokban nehézségekkel küzdenek ezek az egyének, de más tekintetben, így például a magasabb intellektuális tevékenységben vagy vizuális anyagokkal foglalkozás terén, az egészsleges gondolkodás hatékonyabb lehet.

Specifikus tanulási zavarok, mint járvány

Elismert tény, hogy egyre több gyermeket tekintenek valamilyen specifikus tanulási zavarokkal küzdőnek. Kérdés, hogy vajon igazi számszerű növekedésről van-e szó, vagy csak a szindróma ismerete által és esetleges túldiagnosztizálás miatt lett egyszerre a korábbiaknál jelentősen több tanulási zavarral küzdő.

Valószínűleg mindegyik tényező szerepet játszik valamilyen szinten a tanulási zavarok járványszerű terjedésében. Jelenleg a tanulóknak mintegy 5%-a súlyos, és további 10%-a enyhébb szintű specifikus tanulási zavarokat mutat. Ezek a számok nem emelkedtek jelentősen, de az enyhébb részképességbeli gyengeségek korábban kevésbé vezettek tanulási zavarokhoz. Azok a gyerekek, aki a szokásostól eltérő, inkább szimultán információfeldolgozást preferálják, és a szekvenciális, szériális felfogásban gyengék, az egyre vizuálissabbá váló környezetben nem kapják meg azt a természetes fejlesztést, amit régebben a felolvasás, a meséknek a rádióból való meghallgatása, követése jelentett.

Az oktatásnak szembe kell néznie azzal a ténnyel, hogy a környezet megváltozásával eltérő képességű gyerekek kerülnek iskolába. Nem lehet a hagyományos oktatási módszerekhez ragaszkodni, amikor akiknek a tanítás szól, már régen nem ugyanolyan képességekkel rendelkeznek, mint azok, akik számára valamikor ezeket a módszereket kidolgozták.

Az orvostudomány fejlődése is hozzájárulhat a tanulási zavarok arányának növekedéséhez azáltal, hogy egyre kisebb súlyú újszülötteket tudnak jó

állapotban megmenteni az orvosok, illetve a jobb ellátás következtében a betegségek és balesetek okozta trauma is kevésbé érinti a gyermek általános értelmi képességeit, viszont az érzékeny idegrendszer fejlődésében a sérülés eltéréseket okozhat, amelyek a későbbiekben részképességzavarokhoz, majd tanulási nehézségekhez vezethetnek. Megintcsak a pedagógiának és a pszichológiának a feladata, hogy megfelelő módszereket dolgozzon ki ezeknek a gyerekeknek az oktatására.

Természetesen azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a szindróma ismeretének elterjedése előtt sok pedagógus és szülő a számolni, olvasni nehezen tanuló gyerekeket egyszerűen butának, értelmi fogyatékosnak vagy jobb esetben lustának tartotta. Manapság viszont éppen az ellenkező tendenciának lehetünk tanúi. Ha egy gyerek a társaihoz képest elmarad az olvasás elsajátításában, akkor hamar megkapja a diszlexia címét, pedig esetleg gyenge értelme vagy szocio-kulturálisan hátrányos helyzete miatt vannak nehézségei.

A specifikus tanulási zavarok kezelése

A specifikus tanulási zavarokkal foglalkozó szakemberek gyakran igen eltérő irányból látják kezelhetőnek a nehézségeket. Ez a sokféleség nem véletlen, hiszen mint fentebb kiderült, a szindróma kialakulásában többféle oki háttér azonosítható. Emellett azonban hozzájárul az azonosító módszerek és terápiák sokféleségéhez a specifikus tanulási zavarok azon sajátossága, hogy különböző életkorokban más-más terület válik hangsúlyossá a kezelésében.

Három nagyon jól elkülöníthető szakaszra bontható a specifikus tanulási zavarok kifejlődése. Az első szakasz a 3-6 (+/-2) éves életkorra tehető, amikor a szenzo-motoros képességek alakulása befolyásolja leginkább a szindróma megjelenését. Az óvodáskorra tehető a szenzo-motoros képességek szenzitív periódusa, vagyis az az időszak, amikor az adott képesség a legerőteljesebben fejlődik és a leghatékonyabban fejleszthető. Ebben a szakaszban mind a tünetegyüttes azonosításában, mind a kezelésben az észlelés és a mozgás, valamint ezek integrációja szintjén lehet a legjobban kezelni a nehézségeket.

Ez az a szint, ahol nem szabad tanulási zavart vagy diszlexiát diagnosztizálni, mert ebben az életszakaszban rendkívül gyorsan fejlődnek a tanulási készségeket megalapozó részképességek. A feladat a prevenció és az elmaradások azonosítása, kezelése.

A második szakasz 7-8 éves kortól 12-13 éves korig tart. Ebben az időszakban a hangsúly a nyelvi képességek és az iskolai készségek fejlődésére kerül át. Ennek megfelelően az azonosításban és a kezelésben használt módszerek ezeket a területeket célozzák meg.

Nyolcéves kor után már azonosíthatjuk a specifikus tanulási zavart, de a címkézés helyett sokkal hatékonyabb segítség, ha a gyermekek képesség profilját vizsgáljuk, hogy megállapítsuk az erős és gyenge képességeiket a legmegfelelőbb fejlesztési terv kidolgozása érdekében.

A harmadik szakasz a fiatal- és felnőttkor, amikor már a tanulás hatékonyabbá tételével és egyéb, a szindróma maradványtüneteinek kezelését megkönnyítő módszerekkel lehet segíteni a minél sikeresebb további megfelelést. Ebben az életkorban a legnagyobb nehézséget a tanuláshoz, olvasáshoz, íráshoz és/vagy számoláshoz kapcsolódó szorongás okozza. A szorongás kialakulásában az ezen készségek elsajátítása során elszenvedett kudarcok, negatív élmények, önértékelési sérülések játszanak szerepet.

Sok felnőtt nem is tudja, hogy nehézségeit valamilyen specifikus tanulási zavar okozza. Korábban kevésbé kerültek azonosításra a részképességzavarok okozta eltérő tanulást igénylő gyerekek, és így nem derült ki, mi az, amiért nem tudnak egyesek intelligenciájuknak megfelelő szinten teljesíteni. Ma már rendelkezésünkre állnak olyan kérdőívek, amelyek a maradványtünetek alapján jelzik a specifikus tanulási zavart felnőttkorban is (www.diszlexia.hu).

1. táblázat Különböző életkorokban eltérő a tanulási zavarok azonosításának és fejlesztésének területe

1. Kisgyermekkor	2. Iskolai időszak	3. Fiatal- és felnőttkor
Szenzo-motoros képességek	Nyelvi képességek, iskolai készségek	Tanulás- és tanításmódszertan, szorongásoldás
Testséma, térorientáció, egyensúlyérzék, nagymozgások, finommozgások, észlelés, szerialitás	Fonológiai képességek, vizuális képességek, szókincs, számolási készség, helyesírás, olvasás,	Gondolattérkép módszer, vizualizáció, drámapedagógiai módszerek, saját élményre épülő tanítás

Az első szakaszban olyan részképességeket, jellemzőket vizsgálunk, mint a gyermek testséma tudatossága, téri-orientációs képességei, egyensúlyérzéke, figyelme, szem-kéz koordináció, általában a látás észlelés fejlettsége, hangdiszkriminációs képesség, artikulációs képességek, a hallás minősége, és a finommozgás, tapintás észlelés milyensége. Ebben az életkorban is már fontos jelzés a szerialitásbeli gyengeség.

A fejlesztés is ezeket az elsősorban az észlelés és mozgás összerendezésében szerepet játszó területeket célozza meg. Természetesen már ebben az időszakban is foglalkozunk a következő két szakaszban fontossá váló területekkel, de a hangsúly a szenzo-motoros képességeken kell legyen.

A váltás 7-8 éves korban következik be. Ekkor a hangsúly átkerül az iskolai készségekre és a nyelvi fejlesztésre. A szenzo-motoros képességek szenzitív periódusa véget ér. Nyolcéves korában áll készen a gyermek az olvasásra. Ebben az életkorban magától meg tud tanulni olvasni, ha addig megfelelő fejlesztő közegben hozzájutott mind a szenzo-motoros fejlődéséhez, mind az

írásbeliség elsajátításához szükséges környezeti ingerekhez. Ez utóbbi egyrészt az írásbeliséggel való megismerkedést, másrészt az irodalmi élményt, az olvasás, mint információ- és örömforrás azonosítását jelenti. Ezt a rendszeres felolvasás tudja kialakítani a legbiztosabban.

Iskoláskori szakaszban is segítséget jelent a szenzo-motoros képességek fejlesztése, és fontos azonosítani a még ezen a területen erőteljesen mutatkozó hiányokat. Ugyanakkor a következő szakaszra jellemző területekkel is foglalkoznunk kell, bár a hangsúly a nyelvi és iskolai készségeken van a specifikus zavarok kifejlődésének második szakaszában.

A harmadik szakaszban az iskolai készségek már elsajátításra kerültek, de a specifikus tanulási zavarok egyrészt az oktatás egyoldalúan szekvenciális beállítottsága, másrészt a tanulás során kialakult erőteljes szorongás miatt a fiatal és felnőttkorban is jelentős nehézségeket okoznak. Ebben a szakaszban tehát olyan tanulásmódszertani segítséget kell nyújtani, amely illeszkedik ezen egyének gondolkodásmódjához. Így például a gondolattérkép módszer, a vizualitás használata és egyéb lehetőségek, főleg a technika, ezen belül is egyre inkább a számítástechnika által nyújtott segítségek növelik a tanulás hatékonyságát.

A tanulásmódszertan mellett tanításmódszertani kérdés is, hogy a specifikus tanulási zavarokkal küzdők száma csökkenjen. Az eltérő képességeket is figyelembevevő, az egész agy fejlesztését célzó tanítási módszerekre van szükség ahhoz, hogy minden tanuló számára megfelelő oktatást biztosítson az iskola. Ha ez megvalósul, sokkal kevesebb szorongás kapcsolódik majd a tanuláshoz.

A már kialakult szorongás oldása célzottan, de az önismeret fejlesztése (pl. önismereti csoportok, művészeti tevékenységek, színjátszás, képzőművészet) által is megvalósítható. Gyakran egyszerűen a tanuláshoz tapadó negatív élmények megszüntetése jelentős javulást okoz az olvasásban vagy a.

A specifikus tanulási zavarok kialakulásában életkoronként eltérő hangsúllyal megjelenő tényezők figyelembevételével a különböző terápiás beavatkozások hatékonyabbá tehetők. A szemléletmódváltás, amely a specifikus tanulási zavarokkal küzdőket deficitjeik miatt gyógyítandó fogyatékosokból az eltérő gondolkodásuk által eltérő oktatást igénylő tanulókká emeli, jelentősen csökkenheti a felnőttkorban még mindig tanulási zavarokkal küzdők száma, és különösen azon egyének száma, akik az iskolai kudarcok miatt egész életükben önértékelési zavaroktól szenvednek.

Többirányú megközelítés, többoldalú szakemberképzés

A specifikus tanulási zavarok megfelelő kezeléséhez, a prevencióhoz és terápiához jólképzett szakemberekre van szükség. Ezek a szakemberek egyrészt a mindennapi oktatásban alkalmazott módszerek, másrészt hatékony kiegészítő, fejlesztő foglalkozások által nagyon hatékonyak lehetnek a specifikus tanulási zavarok kezelésében.

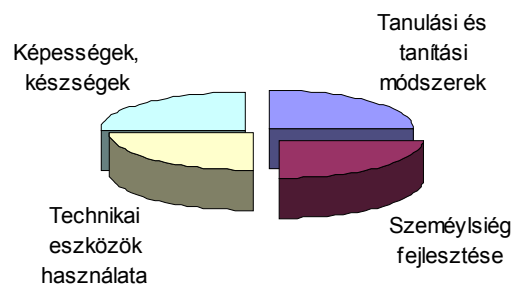
Tanfolyamainkon a szokásosnál sokkal szélesebb területen képezzük ki a specifikus tanulási zavarok iránt érdeklődőket.

Jelenleg a tanulási zavarok kezelésében a vezető irány a képességek, készségek fejlesztése. A szindróma kialakulását megismerve azonban kiderült, hogy a képességek, készségek csak egy részét képezik a tanulási zavarokkal küzdők nehézségeinek, és a beavatkozás sokkal szélesebb területen lehetséges.

Így a képzésnek csak egy negyedét teszi ki a képességek és készségek hagyományos fejlesztésének módszertana. Ráadásul ez a terület is több alterületre bomlik a fejlesztendő gyermekek életkora szerint.

A képzés második negyed szeptét a tanulási és tanítási módszerek képezik. Ezek lehetővé teszik, hogy egyrészt a szakember a tanulóknak tanulási stílusuknak megfelelő módszereket tudjon ajánlani, másrészt olyan tanítási módszerekkel ismertetnek meg, amelyek csökkentik a tanulási zavarok kialakulásának valószínűségét.

1. ábra A specifikus tanulási zavarok kezelésére alkalmas szakemberek képzésének területei

A tanfolyam harmadik része a technikai eszközök használatával foglalkozik. Magyarországon egyelőre nagyon kevésbé használtak a technikai eszközök, különösen a számítógép és számítógépes programok a tanulási zavarok kezelésében, pedig ezek nagyon hatékonyan járulhatnak hozzá a testreszabott egyéni fejlesztés kidolgozásához és megvalósításához.

Végül a tanfolyamon a szakemberek elsajátítják a megfelelő pedagógusszerephez szükséges ismereteket, és saját élményeket szerezhhetnek, amelyeken keresztül alakulhat attitűdjük. Megismerkednek a szorongásoldás módszereivel, drámapedagógiai és egyéb alkotó tevékenységet és gondolkodást kívánó eljárást próbálhatnak ki.

Zárógondolatok

A specifikus tanulási zavarok elterjedtsége megkívánja, hogy egyre több erőfeszítést tegyünk hatékonyabb eljárások alkalmazására, hogy csökkentsük az oktatásban kudarcot vallók számát.

Míthogy az iskola „a társadalom előszobája”, nem mellékes, hogy miképpen értékeli az egyén önmagát a tanulás sikerességének fényében. A gyermek és fiatalkorban elszenvedett kudarcok és frusztráció önértékelési zavarhoz vezethet, ami egyenes út a komolyabb pszichés zavarok irányában. Nem véletlen, hogy a lelki betegségekkel küzdők között kétszerannyi tanulási zavarokkal küzdőt azonosíthatunk, mint az átlag populációban (Gyarmathy, 2002).

Irodalom

- BERK, R.A. (1983) Learning disabilities as a category of underachievement. In: Fox, L. H., Brody, L. & Tobin, D. (1983) Learning disabled gifted children: Identification and programming. University Park Press, Baltimore. (51-76)
- GYARMATHY É. (2002) Specifikus tanulási zavarok és a személyiség fejlődése. II. Neveléstudományi Konferencia, Budapest, október 24-26.
- KIRK, S. A. & BATEMAN, B. (1962) Diagnosis and remediation of learning disabilities. *Exceptional Children*, 29, 73-78.
- YSSELDYKE, J. E., THURLOW, J., WESSON, C., ALGOZZINE, B. & DENO, S. (1983) Generalizations from five years of research on assessment and decision making: the University of Minnesota Institute. *Exceptional Education Quarterly*, 4, 75-93.